

BMP voorjaar 1990

Indrukken uit het veld

In de annalen van het BMP staat 1989 te boek als een nagenoeg ideaal jaar. Regen, harde wind of koude waren slechts zelden spelbrekers. Ook dit jaar lijkt het aardig die kant op te gaan met het weer. Voor de derde keer in successie stelde de winter niets voor, en kwamen de liefhebbers van vorst en sneeuw niet aan hun trekken. In de tweede helft van februari liep het kwik op tot 20°C, en waren Zanglijsters en Roodborstjes massaal aan het zingen. De weersomstandigheden bleven tot begin april overwegend gunstig, zodat de meeste standvogels al vroeg aan het papier konden worden toevertrouwd. Veel trekkers, zoals Zwartkop, Boompieper en Boerenzwaluw arriveerden in de laatste decade van maart. Op sommige plaatsen werden toen zelfs al Braamsluiers en Bonte Vliegenvangers gehoord, wat wel extreem vroeg genoemd mag worden. In april liet het weer het er soms wat bij zitten (denk aan de verregende Pasen), maar de eerste helft van mei leverde opnieuw uitstekend telweer op. Sommige waarnemers hadden half mei al de indruk dat ze de meeste territoria geboekt hadden. Voor laat aankomende soorten zoals Bosrietzanger, Grauwe Vliegenvanger, Wielewaal en Spotvogel zullen echter ook in juni nog rondes gelopen moeten worden. Deze late rondes zijn bovendien belangrijk om eerder gelokaliseerde territoria bevestigd te krijgen.

In de wandelgangen van vogelend Nederland valt te vernemen dat de sporen van de strenge winters 1985-87 nu vrijwel uitgewist zijn. Wintergevoelige soorten als Winterkoning, Zanglijster, Boomleeuwerik, Roodborsttapuit en Graspieper hebben de geleden verliezen meer dan goedgemaakt. Verheugend is verder dat Veldleeuwerik, Patrijs en Kneu bezig lijken te zijn met het heroveren van delen van het cultuurlandschap (al geldt dat zeker niet voor het hele

land). De Torenvalk doet het sinds enkele jaren weer goed, en kan weer veelvuldig biddend langs (auto)-wegen worden waargenomen. De stand benadert op veel plaatsen weer de hoge dichtheden die in de jaren zeventig normaal waren.

Of het vroege voorjaar ook voor weidevogels goed uitpakt is twijfelachtig. Door het zachte voorjaarsweer begon het broedseizoen voor deze soorten vroeg, en waren er eind april al uitgelopen nesten. Tegelijkertijd werd er echter reeds volop gras gemaaid, waardoor veel legsels mogelijk zijn uitgemaaid. Op maïsen en ander akkerland lijken Kievit en Scholekster echter goed te boeren. De aan drasse plekken gebonden soorten lijken een mager jaar in te gaan. Door de geringe hoeveelheid neerslag sinds het voorjaar van 1989 en het lage peil van de rivieren zijn dit jaar geen hoge aantallen watervogels te verwachten. Zoals het er nu uitziet hoeven we dan ook niet te rekenen op veel Porseleinhoentjes of Kwartelkoningen. Maar wie weet heeft 1990 nog verrassingen in petto. Half mei 1989 wisten we ook niet dat 1990 een uitstekend Kwarteljaar zou worden!

Proefjaar biotoopbeschrijven

Vorig jaar is de voorlopige biotoopsleutel, bedoeld om op gestandaardiseerde wijze biotopen te beschrijven, gereed gekomen. Dit jaar worden bij wijze van proef her en der in het land biotopen in BMP-proefvlakken beschreven volgens de richtlijnen in de voorlopige handleiding. Hoewel het maken van biotoopbeschrijven een vast onderdeel van het BMP zal gaan uitmaken, wordt de biotoopsleutel voorlopig alleen op kleine schaal toegepast. De biotoopsleutel bevat immers lastige onderdelen, die buiten de sfeer van de ornithologie liggen, en het heeft weinig zin om de waarnemers nu te vermoeien met zaken die in een later stadium wellicht weer herzien worden. Er is daarom besloten om in 1990 alleen in een beperkt gebied proef te draaien met de handleiding, kaarten en formulieren van de biotoopbeschrijving. De uitkomsten van deze proef zullen mede bepalen hoe de definitieve BMP-biotoopbeschrijving zal

gaan uitzien. Niet iedere BMP'er hoeft aan de proef mee te werken. Voorlopig blijft de keuze beperkt tot enkele proefvlakken die al jarenlang meedraaien en waarin een grote verscheidenheid aan biotooptypen wordt aangetroffen.

Behoeft aan BMP-inventarisaties

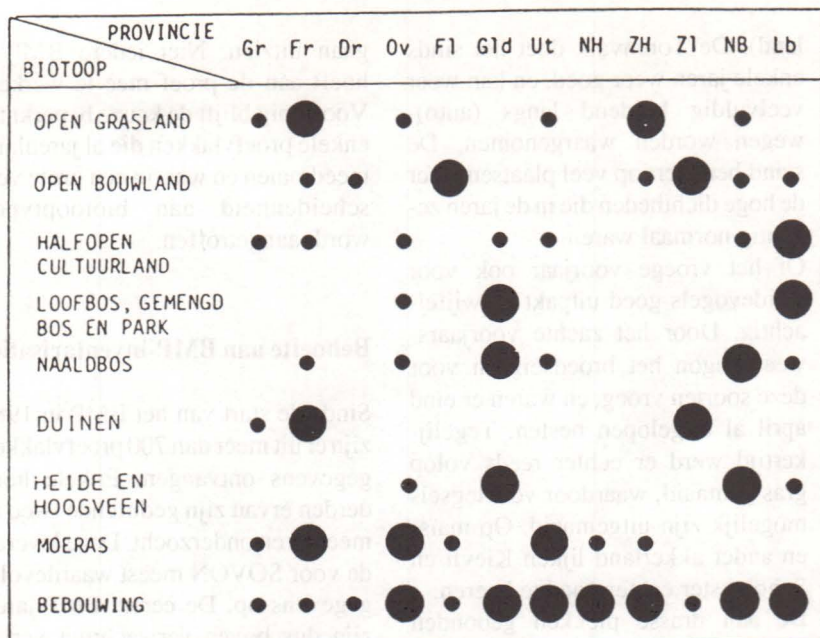
Sinds de start van het BMP in 1984 zijn er uit meer dan 700 proefvlakken gegevens ontvangen. Enkele honderden ervan zijn gedurende twee of meer jaren onderzocht. Deze leveren de voor SOVON meest waardevolle gegevens op. De eerste BMP-jaren zijn dus boven verwachting verlopen, en inmiddels kan van zeker 70 vogelsoorten de aantalsontwikkeling kan worden beschreven.

De verdeling van de BMP-proefvlakken over het land en de biotopen is redelijk, maar behoeft verbetering. Op dit moment zijn vooral natuurgebieden sterk vertegenwoordigd, terwijl bebouwing en (deels) agrarisch gebied zijn onderbedeeld. In een schema is de behoefte aan proefvlakken aangegeven. Wilt u mee gaan doen aan het BMP, kies dat bij voorkeur proefvlakken in de meest behoeftige biotopen.

Overigens hoeft men niet bang te zijn dat het inventariseren buiten natuurgebieden niet interessant zou zijn. Is het bijvoorbeeld geen aardige gedachte om precies te weten hoeveel Heggemussen, Merels, Turkse Tortels en Huismussen er in uw wijk broeden? En is het niet boeiend om te kijken of Ringmus, Kneu en Veldleeuwerik in het boerenland rondom uw woonplaats weten stand te houden of juist niet?

Weidevogels

Dat Nederland binnen Europa een bijzondere plaats voor weidevogels inneemt zal een open deur zijn. Dat er op een zo geringe (en zó intensief gebruikte) oppervlakte zó veel weidevogels broeden is bepaald uniek. De aantallen weidevogels worden in hoge mate bepaald door het agrarisch grondgebruik, en mede via het BMP proberen we daarin een goed

Figuur 1. Behoefte aan BMP-proefvlakken per provincie en per biotoop. Kleine stip: grote behoefte, grote stip: zeer grote behoefte.

inzicht te krijgen.

Hoewel weidevogels al heel lang en op uitgebreide schaal in Nederland geteld worden, is het aantal BMP-proefvlakken in weidevogelgebieden mager. Dit heeft onder andere te maken met verschillen in werkwijze. Voor het BMP moeten alle soorten broedvogels in het gebied worden geteld en niet alleen weidevogels. Bovendien is het verplichte aantal BMP-bezoeken hoger. Het is natuurlijk jammer dat op deze wijze waardevolle gegevens niet in het BMP terecht komen. Daarom is gezocht naar een oplossing om althans een deel van de gegevens op te kunnen nemen.

Door enkele provinciale diensten en andere instellingen zijn de laatste jaren zogenaamde meetnetprogramma's voor vogels van het agrarisch gebied opgezet. De tellingen vinden op gestandaardiseerde wijze plaats en worden in grote lijnen volgens de regels van het BMP uitgevoerd, maar het aantal bezoeken en te tellen soorten is kleiner. In onderling overleg tussen SOVON en de betreffende instanties zijn inmiddels dusdanige afspraken gemaakt dat de gegevens in het BMP kunnen worden ingepast. In de berekeningen van BMP-resultaten worden deze tellingen wel gescheiden bewerkt.

De ervaringen met deze aparte weidevogelinventarisaties zijn gunstig, zodat besloten is dat andere weide-

vogeltellingen onder bepaalde voorwaarden ook opgenomen kunnen worden in het BMP. We denken hierbij vooral aan al lopende tellingen in proefvlakken van maximaal enkele honderden ha. Binnen het BMP blijft echter ten alle tijden een voorkeur bestaan voor de standaard BMP-inventarisatie (alle soorten, minimaal 7 bezoeken in open terrein). De voorwaarden die aan alternatieve weidevogelinventarisaties worden gesteld hebben betrekking op methode (BMP-werkwijze of overeenkomstige werkwijze; lokaliseren van nesten neemt ondergeschikte plaats in) en soortenspectrum (minimaal alle steltlopers tellen en zoveel mogelijk ook andere soorten van het open veld (watervogels, Patrijs, Veldleeuwerik, Graspieper).

Geïnteresseerden wordt aangeraden om vooraf contact op te nemen met de BMP-coördinator.

Leeuweriken in de kijker

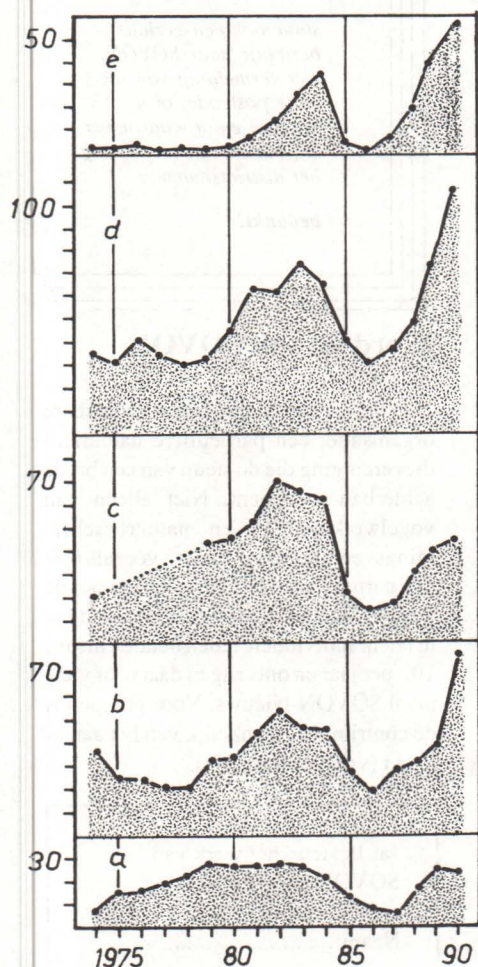
In SOVON-Nieuws is al menige verzuchting geslaakt omtrent de Veldleeuwerik. Het gaat niet goed met het beest in Nederland, dat is wel duidelijk. Vooral de in graslanden broedende vogels hebben zwaar te lijden van het geïntensifieerde grondgebruik. De afnamepercentages in meermaals getelde gebieden zijn dan ook schrikbarend. In het westelijk deel van de Ooypolder

bijv. werden in 1969 nog 230-250 territoria geteld, en in 1977 198. In 1988 werd opnieuw een telling uitgevoerd, met bedroevend resultaat: zegge en schrijve 32 territoria konden worden gekarteerd. Dat deze situatie geenszins uitzonderlijk is, blijkt bij een blik in streekavifauna's en inventarisatierapporten. Waarschijnlijk zitten de op akkerland broedende Veldleeuweriken eveneens klem in de tangen van de moderne landbouw. Alleen al het omzetten van traditionele gewassen als hakvruchten en granen in mais, met alle mestproblemen vandien, moet een fnuikende invloed hebben gehad op de soort. Momenteel lijken alleen grote open, sterk vergraste heidevelden nog hoge dichtheden te hebben. Heeft de achteruitgang van de Veldleeuwerik in ieder geval de aandacht getrokken, het vrijwel verdwijnen van de Kuifleeuwerik uit het Nederlandse straatbeeld is min of meer onopgemerkt gegaan. Inventariseren in stedelijk gebied oefent op de meeste waarnemers weinig aantrekkingskracht uit, en de afname werd in veel gebieden pas duidelijk toen het voor de Kuifleeuwerik te laat was. "Opeens" was de soort er gewoon niet meer. Ook in gebieden waar de soort nog steeds voorkomt lijkt de stand nog steeds verder af te kalven. In de nieuwsbrief van district Zuid-Holland-Noord gaat de DC, Rudi Terlouw, hier kort op in. Toen hier voor het boek Randstad en Broedvogels in 1973-78 geïnventariseerd werd, konden 40-46 paartjes Kuifleeuweriken worden vastgesteld. In 1989 werden nog maar 12 broedparen gevonden! Hoewel niet uit te sluiten valt dat een enkel paar gemist werd, is de tendens overduidelijk. Het zou een goede zaak zijn wanneer men ook elders zou proberen om de aantalsveranderingen te documenteren en de lotgevallen van de laatste Kuifleeuweriken op de voet te volgen.

Over de Boomleeuwerik valt beter nieuws te melden. Aan het begin van de jaren tachtig werd in veel gebieden een toename gemeld, welke vermoedelijk veelal een gevolg was van het geschikt worden van kapvlakten uit de jaren zeventig. In 1985-87 werd deze ontwikkeling abrupt be-

ëindigd, toen enkele koude, tot diep in Zuid-Europa doordringende winters voor zware verliezen onder de daar overwinterende Boomleeuweriken zorgden. De fluctuaties zijn door Rob Bijlsma e.a. beschreven in *Limosa* 58 (1985): 89-96 en 61 (1988): 91-95. Inmiddels hebben we enkele bijzonder milde winters achter de rug, en de geleden verliezen blijken snel te zijn uitgewist. In sommige gebieden is de stand thans, gerekend vanaf de jaren zeventig, zelfs hoger dan ooit (figuur 2). In andere terreinen blijft de ontwikkeling wat achter, mogelijk een gevolg van lokale omstandigheden.

Dit soort gegevens maakt hopelijk duidelijk dat vasthoudendheid beloond wordt, en dat het hoe dan ook altijd spannend blijft om in een vast gebied jarenlang bepaalde soorten te tellen. De leeuweriken vormen, gelet op hun aantalsveranderingen, daarvoor een bij uitstek geschikte groep!

Figuur 2. Aantal territoria van Boomleeuweriken in vijf gebieden: (a) Brunssummerheide, (b) ZO-Noord-Brabant, (c) ZO-Veluwe, (d) ZW-Veluwe, (e) ZW-Drenthe. Gegevens van R. Bijlsma, A.J. van Dijk, F. Hustings, R. Lensink en F. Post.

Oproepen

Knobbelzwanen met halsbanden

De Zwanenwerkgroep Avifauna Groningen doet al ruim 10 jaar populatie-onderzoek aan Knobbelzwanen, waarbij vanaf 1984 broedvogels en pullen van een metalen pootring worden voorzien. Omdat er buiten het studiegebied (de provincie Groningen) vrijwel geen metalen pootringen worden afgelezen, zijn in de nazomer van 1989 50 jonge Knobbelzwanen tevens uitgerust met een gele plastic halsband en pootring met een individuele code. Deze code bestaat uit twee letters gevolgd door twee cijfers.

Waarnemers die Knobbelzwanen met halsbanden zien en de code aflezen, worden verzocht deze waarnemingen (halsbandcode, datum, plaats, liefst met Amersfoort coördinaten, eventuele opmerkingen over relaties met andere vogels) rechtstreeks door te geven aan onderstaand adres. In overleg met het Vogeltrekstation wordt een klemmend beroep gedaan om de waarnemingen **niet** aan het VT te sturen, in verband met de extra administratieve belasting en daarmee samenhangende kosten. De Zwanenwerkgroep automatiseert de gegevens zelf en geeft ze vervolgens door aan het VT.

Waarnemers krijgen persoonlijk bericht over de door hen waargenomen vogels.

Zwanenwerkgroep Avifauna Groningen, p/a J. Beekman, Pluimerstraat 33 A, 9711 SV Groningen.

Illustraties nog steeds welkom

De oproep om illustraties in te sturen in de vorige nieuwsbrief heeft weer zoden aan de dijk gezet. Er werd het nodige fraais ontvangen, waarvan in dit nummer een voorproefje gegeven wordt. Niet met-

een boos worden, wanneer uw tekening niet in een van de volgende nieuwsbrieven staat! De ruimte is immers beperkt. Alle illustraties worden echter zorgvuldig gecatalogiseerd en bewaard, en zullen te zijner tijd ongetwijfeld in nieuwsbrieven, verslagen, rapportjes of dergelijke gebruikt kunnen worden. Desgewenst kan de tekenaar natuurlijk altijd zo'n rapportje of verslagje krijgen.

Sluimerend, onontdekt dan wel rijp talent wordt uitgenodigd om zwart-wit pentekeningen in te sturen naar SOVON-Nieuws, Postbus 81, 6573 ZH Beek-Ubbergen. Liever geen potloodtekeningen of gewassen pentekeningen, in verband met reproductieproblemen. En aan allen die al eens iets ingestuurd hebben: hartelijk bedankt!

Inventarisatiegegevens Biebrza, Polen

In Noordoost-Polen is één van de laatste vrijwel ongestoorde rivierdalen van Europa aanwezig. In het stroomgebied van de Biebrza zijn dan ook belangrijke natuurwaarden bewaard gebleven die elders reeds lang verdwenen zijn. De moerassen hier herbergen een enorme rijkdom aan vogelsoorten, waaronder Witvleugelstern, Kraanvogel, Waterrietzanger, Kwartelkoning en tal van eendesoorten en ralachtigen. Het gebied wordt momenteel ernstig bedreigd. Gelukkig dringt internationaal het besef door dat het behoud van het complete ecosysteem van de Biebrza-vallei noodzakelijk is. Momenteel is begonnen met het opzetten van een grote internationale actie. Ter ondersteuning van deze actie zijn alle vogelwaarnemingen uit het gebied van belang. Personen die nadere informatie over het project willen weten dan wel van plan zijn Polen en met name het Biebrzadal te bezoeken, en hun hulp en gegevens voor dit doel beschikbaar willen stellen, worden verzocht contact op te nemen met:

Camiel Aggenbach/Uko Vegter
Marowijnestraat 9
9715 RA Groningen